

Siegfried
Lenz
PREBEŽNÍK

Siegfried Lenz
Prebežnik

Naslov izvirnika
Der Überläufer

© Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg, 2016
© za slovensko izdajo Modrijan založba, d. o. o., 2019
© za slovenski prevod S. Fischer Foundation za TRADUKI

PREVEDLA Ana Jasmina Oseban
SPREMNO BESEDO NAPISALA Kristina Jurkovič
UREDIL Aleš Učakar
OBLIKOVANJE Branka Smodiš
PRELOM Dušan Obštetar
IZDALA IN ZALOŽILA Modrijan založba, d. o. o.
ZA ZALOŽBO Branimir Nešović
NATISNJENO V SLOVENIJI
NAKLADA 500 izvodov
Ljubljana 2019
Prva izdaja

traduki^T

Izdajo tega dela je podprla ustanova TRADUKI, literarna mreža, katere člani so Ministrstvo za Evropo, integracijo in zunanje zadeve Republike Avstrije, Ministrstvo za zunanje zadeve Zvezne republike Nemčije, Švicarska kulturna fundacija Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (po nalogu Urada zveznega kanclerja Republike Avstrije), Goethe-Institut, Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, Ministrstvo za kulturo Republike Hrvaške, Resor za kulturo Vlade Kneževine Liechtenstein, Kulturna fundacija Liechtenstein, Ministrstvo za kulturo Republike Albanije, Ministrstvo za kulturo in informiranje Republike Srbije, Ministrstvo za kulturo in nacionalno identiteto Romunije, Ministrstvo za kulturo Črne gore, Ministrstvo za kulturo Republike Makedonije, Leipziški knjižni sejem in fundacija S. Fischer Stiftung.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.112.2-31

LENZ, Siegfried

Prebežnik / Siegfried Lenz ; [prevedla Ana Jasmina Oseban ; spremno besedo napisala Kristina Jurkovič]. – 1. izd. – Ljubljana : Modrijan, 2019

Prevod dela: Der Überläufer

ISBN 978-961-287-107-9

298570240

www.modrijan.si

Siegfried Lenz

PREBEŽNIK

Prevedla Ana Jasmina Oseban
Spremno besedo napisala Kristina Jurkovič

 Modrijan

PRVO POGlavJE

Nihče ni odprl vrat.

Proska je potrkal še enkrat, močneje, odločneje, s pridržanim dihom. Počakal je, sklonil glavo in se ozrl na pismo, ki ga je držal v rokah. V vratih je bil ključ; nekdo je moral biti doma. Toda nihče ni odprl.

Počasi je stopil nekaj korakov od vrat in malce predrzno pokukal skozi napol slepo okno. Sonce mu je žgalo naravnost na glavo, vendar ga to ni motilo. Na lepem pa so se Proskova kolena, kolena petintridesetletnega, krepkega asistenta, zatresla. Razprl je ustnice, na katerih je oblepela tanka koprena slina.

Pred njim, dva metra za okensko šipo, je na stolu sedel star moški, starec, čigar levica, suhljata, žolta, že napol uvela telesna veja, je bila povsem razgaljena, in neznosno drobnjakarsko polnil injekcijsko iglo. Prazno, uporabljeno ampulo je brezbrizno spustil na tla. Proski se je zazdelo, da sliši neznamen tresk črepinj; a motil se je; okenska šipa ni prepuščala niti najmanjšega šuma.

Starec je previdno odložil brizgalko na nizko mizico, s koščenimi prsti odtrgal manjši kos vate, ga drgetaje zvil v nekakšen čep in ga nastavil v ustje steklenice. Počasi jo je dvignil in obrnil na glavo. Tekočina je začela polniti vatasti zamašek, ki je bil videti nenasiten, in ga obarvala.

Proska je natančno opazoval gibe, vsako, še tako neznančno kretljivo. Starca je morda videl šele štirikrat ali petkrat v življenju, ga šele štirikrat ali petkrat v življenju pozdravil. O njem ni vedel drugega kot to, da je lekarnar. Na ploščici z njegovim priimkom je pisalo Adomeit – drugega nič.

Starec se je z vatastim čepkom podrgnil po lakti in za trenutek počakal. Med čakanjem je škilil čez kovinski rob očal proti injekcijski igli, ki se je nedolžno bleščala na soncu.

»Kaj bo naredil? Se bo pičil v roko? V žilo? Zakaj starec to počenja?»

Proska so trzali ustni kotički.

Adomeit je segel po brizgalki in si jo ponesel tik pred stekelca svojih očal. Kot mimogrede je pritisnil na bat: iz igle je brizgnil tanek curek rjave tekočine. Instrument je bil zanesljiv, ubogljivo je deloval. Tedaj si ga je starec tako nepričakovano zasadil v roko, da je Proska pred oknom kar odrevenel. Ni mogel zavpiti, dvigniti roke, steči stran. Med opazovanjem moškega, ki je nekaj počenjal s svojim telesom, je še sam začutil zašiljeno, globoko bolečino, bolečino, zašiljeno kot lasna konica in globoko kot vodnjak človeškega očesa. Starčev kazalec je potiskal tekočino v kri, zdržema, neomajno.

Šele ko je starec sunkovito izvlekel iglo iz roke, se je Proska spet zmogel premakniti. Naglo je odkorakal nazaj k vratom, potolkel po lesu in čakal. Vendar se niso odprla. Previdno je potisnil kljuko; vrata so se škripajoč in z odporom premaknila ter ga spustila noter.

»Dober dan,« je rekel Proska. Njegov glas je zvenel hripavo.

Starec ni odgovoril. Po vsem sodeč moškega, ki je vstopil v njegovo sobo, sploh ni opazil.

»Hotel sem vas vprašati ...« je glasno rekel Proska. Stavka ni dokončal, opazil je, da si Adomeit z vatastim čepom

drgne mesto na roki, od koder je pravkar izvlekel brizgal-ko. Nato se je starec dvignil s stola in stopil k oknu. Poto-pil je žolto roko v sončavo in zamrmral: »Na, polži jo, hitro, posuši jo.« Proska je nad eno od žil opazil drobno rdečo piko; ugriz igle.

»Gospod Adomeit!«

Starec se ni obrnil.

»Dober dan, gospod Adomeit!«

Starec je gledal skozi okno in si odvihal rokav. Tedaj je Proska zavpil: »Dober dan želim!!!«

Lekarnar se je počasi obrnil, opazil obiskovalca in se zazrl vanj s prijaznimi, sivimi, začudenimi očkami. »O, dober dan, vi ste gospod Proska, kajne?«

»Ja. Zanima me, če mi lahko posodite kakšno znamko.« Proska je v zrak dvignil pisemsko ovojnico.

»Pismo zame?« je vprašal Adomeit, »kdo mi pa piše?«

»Ne,« je rekel Proska, »zanima me ...«

»Bolj glasno morate govoriti,« ga je prekinil lekarnar, »zelo slabo slišim.« Usedel se je na stol in pustil obiskoval-ca stati.

»Imate kakšno znamko viška, gospod Adomeit?«

»Dajte sem pismo, sploh si ne morem zamisliti, kdo bi mi pisal.«

»Pismo ni za vas,« je zavpil Proska. »Zanima me samo, ali mi lahko posodite kakšno znamko. Mogoče do jutri?«

»Eno znamko bi radi?«

»Ja. Jutri vam jo vrnem.«

»Veliko znamk imam,« je prijazno odgovoril starec. »Več vam jih lahko dam. Sam jih ne potrebujem več. Komu pa naj pišem? Enega prijatelja še imam, blizu Braunschweiga je doma. Že šestdeset let se poznavata. Včasih sva bila sosedata, tako kot sva zdaj sosedata midva. V teh šestdesetih letih sva si povedala vse, kar si imata povedati dva človeka. – Koliko znamk rabite?«

»Dve!«

»Koliko ste rekli? Bolj glasno morate govoriti, ne slišim dobro.«

»Dve znamki rabim,« je zavpil Proska, »do jutri.«

»Torej ju dobite,« je zabrundal Adomeit in se dvignil. Odprl je predalnik, vzел iz njega zvezek in z njim odcapljal k obiskovalcu.

»Izvolite, kar sami si vzemite znamke ven.«

Asistent je odprl zvezek, bežno polistal po njem in našel polo desetih znamk.

»Tu so,« se je oglasil starec, »kar vzemite, kolikor rabite.«

Od njega je puhtel rezek bolniški vonj. Proska je v levem predelu čela rahlo zbadlo in zahotelo se mu je svežega zraka.

»Vzemite vendar,« ga je spodbudno podrezal lekarnar, ko je opazil njegovo oklevanje.

»Te znamke so stare, ne veljajo več.«

»Lahko vzamete več kot dve,« je rekel starec. Pozorno je opazoval premike obiskovalčevih ustnic.

»Če vam pravim, da znamke niso več veljavne.« Proska je zavpil: »Vaše znamke mi nič ne koristijo! Stare so in neveljavne!«

»Lepijo pa še zmeraj dobro.«

»To danes nikogar ne zanima. Znamke morajo lepiti in obenem biti veljavne ...«

»Vseeno lahko kakšno vzamete,« je ustrežljivo rekel starec.

»Če pa mi ne koristijo.«

»Koliko?«

»Ne koristijo mi!« je zavpil Proska.

Adomeit je potisnil polo znamk nazaj v zvezek, obžaljujoče zmignil z rameni in odcapljal nazaj k predalniku. Preden ga je zaprl, se je obrnil in vprašal:

»Ste kaj rekli?«

Proska je odkimal in strmel v nefrankirano pisemsko ovojnico v roki.

Lekarnar je spet sedel.

»Morate kam pisati?« je vprašal.

»Ja.«

»Pri vaših letih,« je rekel Adomeit in zamežikal izza očal, »pri vaših letih sem tudi jaz še komu pisal.«

»Pismo moram poslati svoji sestri.«

»Moja mati je že dolgo pokojna.«

Proska je zavpil: »To pismo je za mojo sestro!«

»Sestro, ja. Sestro? Ali imate sestro?«

»Ja. Seveda. Saj to ni nič posebnega.« Proska je hotel oditi, vendar mu nekaj ni dalo, in je ostal v sobi. Glavobol se je okreplil, v levem delu čela mu je zdaj udarjalo pnevmatsko kladivo.

Adomeita je srbela roka, kamor si je zabodel iglo. S pestjo je drgnil po mestu vboda.

»Zakaj pa pišete svoji sestri? V družinah si ljudje običajno nimajo prav veliko povedati. Ste ji napisali dolgo pismo?«

»Petnajst strani!« je zavpil Proska.

»Sveta nebesa, petnajst strani.«

Proska je začutil, da mu spet drgetajo kolena. Otrl si je svoje nizko, široko čelo in štenaste, od sonca pobledele lase, zamižal je.

»Ste utrujeni?« je vprašal starec.

»Mogoče res. Zelo sem napenjal možgane. To vedno pusti posledice.«

»Človek res ne sme pretiravati z delom,« se je oglasil starec.

Proska je zavpil: »Premišljeval sem!«

»Premišljeval? A tako. Premišljeval. To pa sploh ne prinese ničesar.« Starec je sklenil prste in se nasmehnil.

»Možno,« je ravnodušno odvrnil Proska. Na lepem je dvignil glavo, se trdo zazrl v starca, dlje, kot je za tak pogled običajno, in vprašal:

»Zakaj ste si tisto reč tam,« z očmi je za hip ošvrknil brizgo, »zabodli v roko? Opazoval sem vas.«

»Torej kljub vsemu želite znamke?«

»Zakaj ste si,« je Proska tako glasno zavpil, da se je zdrznil nad silovitostjo lastnega glasu, »zabodli iglo v žilo?!«

»Iгла?« Starec je tlesknil z jezikom. »Iгла je ostra. Nobe ne bolečine ne čutiš. Ko je zdravilo pod kožo, se na mestu vboda pojavi manjša oteklina. Ampak kmalu uplahne.«

»Zakaj to delate?«

»Bi radi poskusili? Čisto enostavno je. Stvarco je treba prijeti takole, poglejte ...«

Lekarnar je prijel brizgalko in jo podržal navpično v zrak.

»Zakaj si vbrizgavate to reč?!« je besno tulil Proska. Razjezil se je na starca, čeprav ni imel za to nobenega razloga; skrčil je dlan v pest in se z njo usekal po bedru. Imel je lopataste, pordele dlani.

Adomeit je odložil brizgalko na mizico, se prijazno nasmehnil, malce zahahljal in nato dvignil glavo kot star jelen, ki je zaznal sumljiv zvok.

»Natanko vam bom pojasnil, gospod Proska, zakaj si vbrizgavam to reč. Saj to vas zanima?«

»Ja. – Če nimate nič proti.«

»Prav, vse vam bom do pičice natanko pojasnil. Samo, za božjo voljo, ne jezite se več.« Popraskal se je po mestu vboda, s pogledom ošinil okno in svojemu obiskovalcu tatinsko pomežiknil.

»Ne bodite no tako hudi – saj tudi vi radi kdaj posedite ob oknu, kajne? In kadar gledate ven, tudi vas včasih obidejo kakšne misli, kajne? Spomini? Ali pač ne? In ko

vidite te stare, neumne ceste in gozd z mehкими skrivališči in čednimi koticami za brinovimi grmiči, si ob tem najbrž ničesar ne mislite, kaj? In ko jo čez takšnole cesto v gozd ubere mladenka, si ob tem tudi ničesar ne mislite? Mogoče samo brezbrizno pljunete v veter ali si olupite jabolko. Pa tudi če veste, da bi vam mladenka za brinjem lahko pomenila več kakor na ulici?

Glejte, starec sem, hrom lisjak, ki mu vsaka kokoš lahko zbeži izpred nosu. Vendar imam spomine, veste. Nekateri živijo od njih tudi po dvajset let. Tovorijo jih s sabo; spomine si privežejo na verižico za uro in jih spravijo v najvarnejši žep. Jaz tega ne morem, sovražim to! Ampak spomini se pojavijo nepovabljeni, tu so, če jih hočeš ali ne. Vsaj pri meni je tako. Ko pogledam na ulico in ... razumete, kaj mislim? Človek se ne bi smel spominjati! Redki se naučijo kaj iz tega, kar je minilo. Jaz že ne. Zato pošiljam spomine k vragu, in da se ne bi nikoli vrnili, si vbrižgavam tole reč. To lahko razumete, kajne? No, zdaj ste pa hudi name.«

Proska je nagnil oglato glavo na stran in se odkašljal.

»Ste kaj rekli? Glasneje morate govoriti.«

»Ne,« je zavpil Proska, »nič rekel in nič mislil.«

»Tudi jaz še nisem končal,« je rekel lekarnar. »Spomini niso za nobeno rabo. Težki so kot vreče sladkorja. Kdor jih večno tovari s seboj, temu bodo prej ali slej klecnila kolena. Ne maram spominov. Vsak dan je drugačen, nič se ne ponovi.«

Proski so čelo pokrile potne kapljice. Glavobol je še kar naprej vztrajal.

»Lahko sedem?« je vprašal.

»Zakaj že zdaj? Morate že oditi?«

»Če se lahko usedem?!« je zavpil Proska.

»Ja, ja – kar sem, na posteljo. Le izvolite, izvolite sestri. Nisem še končal, samo še malo. Saj niste hudi name, kajne? Niste, kajne? Glejte: tudi jaz sem bil nekoč vojak. Bil

sem v vojni, ne v tej zadnji, ampak tudi takrat smo preštevili mrtve. In nekoga sem tudi ustrelil, čednega mladeniča. Črne lase je imel in ljubek dekliški nos, majhen, ozek, spredaj malce privihnjen. Mislim, da se temu reče prifrknjen nos. In kaj mi pomaga, če se tega spominjam? Ali mi kaj pomaga? Glejte: takrat sem se, kolikor sem dolg in širok, ulegel na obronek gozda, roke pod prsi, brado na dlani. Igllice so bile vlažne in mehke, njihov vonj – saj veste, kako od blizu dišijo jelove igllice – me je skoraj omamil. Nad mano je vreščala šoja in po nebu so se podili veliki samotni oblaki, vse je bilo tiho in mirno in lepo. Tedaj se je od nikoder prikazal neki moški, nič hudega sluteč se je spustil po ozki stezi, lep ruski sovražnik, mladenič. Ni me mogel videti in tudi ni slutil, da tam leži nekdo, ki preži nanj kakor kanja na poljsko miš. Vse bliže je prihajal in na njegovih prsih sem zagledal veliko srebrno medaljo v modrem okvirčku. Deset korakov od mene se je ustavil in si pomel oko, lepo, temno oko. Očitno mu je vanj zletela žuželka. Mirno sem mu pustil, da si pomane oko, ko je s tem končal in prišel še bliže, tako blizu, da bi me moral vsak hip odkriti, pa sem pritisnil. – Zdaj veste, zakaj niso spomini za nobeno rabo? Glejte: morda je bil ta mož zelo nesrečen. Morda mi je danes hvaležen. Le kaj ima človek od tega, če se spominja takih reči? Kdor se iz tega kaj nauči, naj se kar. Kdor pa se ne, naj se briga za to, kar se ga tiče danes; to je pomembnejše.«

Adomeit je umolknil in se zastrmel v brizgalko. Oči so se mu zožile v ozko režo. Čutil je, da je povedal več, kot je v resnici hotel povedati; to ga je jezilo.

Proska je vstal in zavpil: »Kam ste ciljali?«

Lekarnar je zamrmral: »V srebrno medaljo.«

Oba moža sta nekaj časa molčala, njuni pogledi so se v prostoru vsake toliko prekrizali. Na lepem je starec s povsem spremenjenim obrazom rekel:

»Mogoče pa imam še kakšne druge znamke.«

Iz vlekel je predal, dolgo brskal po njem, našel oguljeno beležnico in siknil: »Saj je tu. Nekateri reči se res skrivajo pred nami, kaj? Poglejte sem noter! Mislim, da so tu še nove znamke.«

Proska je vzel knjižico v roke in jo prelistal. Našel je štiri znamke. Zavpil je: »Te so veljavne. Lahko vzamem dve? Do jutri?«

»Ja, ja,« je rekel lekarnar, »kar vzemite. Pismo bo že prispelo. Vse dobro. Na svidenje.«

Na dvorišču se je Proska ustavil; svež zrak je blažil glavobol. Za žičnato ograjo je cvetela stara češnja; k temu jo je silila pomlad. Nad Adomeitovim oknom je visel golobnjak; nič se ni zganilo v njem, gruleča družba je bila zunaj. Proska je z jezikom navlažil hrbtni strani znamk in ju prilepil. Nato je stopil k vratcem nizkega, belo pobarvanega plota, se zrinil skozi in se dolgo razgledoval po ulici. Ker na njej ni bilo videti nobene deklice, ki bi hitela v mehka gozdna skrivališča, in prav tako nobenega moškega ali otroka, je odprl loputo rumenega poštnega nabiralnika, prijel pismo, se resno in zamišljeno zazrl vanj – kot da bi bil pred veliko, nepovratno odločitvijo – in ga slednjič naglo potisnil v ozko, mračno žrelo poštna kletke. Loputa je zarožljala, zgodilo se je nekaj dokončnega. Zdaj pismo ni več pripadalo njemu, do njega ni imel nobene pravice več; izpustil ga je iz rok – za vedno.

Proska je prečkal samotno ulico, se povzpел po stopnicah v nizko podstrešno kamro in stopil k odprtemu oknu. Onstran, trideset metrov proč, je visel poštni nabiralnik. Sonce je žgalo nanj, da je metal kot nož ostro senco.

»Kaj bo naredila, potem ko prebere pismo? Kaj bo Maria naredila? Prižela si bo dlani ob prsi, poskušala bo pomiriti razbijanje srca. Vendar tega ne bo mogla. Potem ko bo Maria dobila v roke to pismo, bo premišljevala o meni.

Preklela me bo. Mogoče ji ne bi smel pisati; verjetno bi bilo bolje, če ji ne bi. Pismo ji bo kot natančno odmerjen strel ubilo vse upanje. Zgrudila se bo na stol, a ne bo mogla jokati, obup ji bo zadrgnil grlo, močno in za dolgo. Snela bo predpasnik, še enkrat prebrala pismo, in potem ko se bo že malo pomirila ... ampak saj se ne bo mogla pomiriti. Nihče se ne bi mogel, če bi dobil tako pismo. Vendar sem ji moral pisati, iz golega obupa. Gnal me je k omari, me nekega dne prisilil, da sem izvlekel papir in pero in se usedel in začel pisati. Naj me Maria kar prijavi! Moja sestra je, bo že vedela, kaj mora storiti. Vse pričakujem, na vse sem pripravljen. Danes je torek, sončen, topel pomladni torek. Pojutrišnjem bo dobila pismo, v četrtek, okoli desete ure. Potem se bo vse odločilo, če se sploh mora kaj odločiti. Jaz sem kriv, da je sama – jaz sem tisti, ki je takrat, pred šestimi leti ...<

Petintridesetletni asistent Proska je utrujeno povlekel k sebi edini stol v sobi, sedel nanj, se s komolci oprl na okensko polico, z lopatastimi dlanmi podprl brado in strmел v poštni nabiralnik. Zaslišal je naglo, frfotavo udarjanje peruti: golobi so se vrnil. Nekajkrat je globoko vdihnil in izdihnil. Pri tem ga je navdala rahla, prijetna omotica. Za trenutek ga je prevel občutek, kot da pada v globino, z nekega zidu, z neke strehe, z nekega drevesa ali skale. Hip zatem se mu je zazdelo, da sklanja glavo čez rob vodnjaka in s pridržanim dihom posluša globoko, tolažečo pokrajino molka. In medtem ko je napejnal ušesa v globino zatohlega sveta preteklosti, medtem ko se mu je zdelo, da vidi svoje nizko, široko čelo, svoj mišičasti vrat in od sonca posvetljene lase v oddaljenem zrcalu vodnjaka, v zrcalu minulega, preživetega in prestanega – medtem ko se mu je vse to dogajalo, so iz megle časa vznikale podobe njegovega spomina. Walter Proska, asistent, je iznenada zaslišal žvižg lokomotive ...